

Häzirem türban, häzirem Wahdetdin

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Häzirem türban, häzirem Wahdetdin HÄZIREM TÜRBAN, HÄZIREM WAHDETDIN

RTÜK (Türk teleradiokompaniýalaryna gözegçilik edarasy -t.b) türk teleýaýlymlaryny şeýle bir gysdy welin, negözel tutumly işleri ýok etdi. Medeni derejämizi pese düşürüp, feodal yzagalaklygyň we diýdimzorlugyň öňüni açdy.

Meselem... sowatly tomaşaçy gatlagymyzy ABŞ merkezli **«Netflix»**-e gaçyrdy. Amerikanlar munuň üçin RTÜK-e näçe minnetdarlyk bildirse-de az bolar! Bu gün «Netflix»-iň Türkiýedäki abonenti 1.7 milliona ýetdi. Maşgala paketi bilen girýänleri-de goşsak 6.8 million.

Emma gürrüňi puldan zyýat, ýurda ornaşdyryljak bolunýan sosial-medeni strukturanyň üstünde gozgamak gerek.

Häzir hemmeleriň ünsi «Netflix»-iň teleseriallarynda. **«Başgaçadyr»** (iňl.: «Ethos», türkçe: “Bir Başkadır”) teleserialy munuň iň soňky mysaly.

Senariýa Günbataryň galybynda ýazylan, serialda türbanly ýaş gyz bilen akýagyz we tekepber türk psihiatristiniň obrazy bar, şeýle-de öýünden kowlan kürt maşgalasynyň gyzykly başdan geçirmeleri we gomoseksualizmdir teletinbazlyk meselesiniň üstünde durulýar. Bar bolany, maşalla!

«Başgaçadyr» teleserialy mediýada “türban” we “akýagyz türk” çekişmelerini gaýtadan möwjetdi.

Medeni kodlaryň üstünde turýan bular ýaly çekişmeler haçan gutararka? Haçan ykdysady krizis ýaly durmuş hakykatlary bilen ýüzleşeriskä?

Meselem:

Ýaponiýada bugün daşky sypatdyr egin-eşik meselesiniň üstünde düşünişmezlik barmy? Mysal üçin, olarda aýal-gyzlaryň saçlary barada kalam agyz söz eşitdiňizmi? Ylym-bilimiň, okuw maksatnamasynyň, hukuk kadalarynyň nireden alynandygy barada jedel barmy?

Megerem, bu gürrüňiň gerimini biraz giňeltsem gowy bolarmyka diýýärin:

■ **DAŞKY SYPAT, EGIN-EŞIK**

Ýaponiýada restawrasiýa-abatlaýyş döwri hasaplanýan **«Meiji reformasy»** 1868-nji ýylda ýola goýuldy.

Gürrüňimize dahylly ýerinden başlaýyn:

Zenanyň saçy – onuň namysy hasaplanýardy. Laklanan, tagta deý gataldylan klassyky ruçka stilli saç biçüwine we gyzlaryň durmuşa çykansoň, dişlerini garaldyp-gaşyny syrmagy ýaly däbe öwrülip giden nysaklar gadagan edildi. Erkleriň dereje bilýän samuraý tipli «ruçka saçlary-da» gadagan edildi.

Bugün Ýaponiýada hiç kim “waý meniň namysym” ýa-da vey “waý ata-babadan gelyän däbe laýyk reňklenen saçym” diýip zörledenok...

Aýal-gyzlaryň egin-eşiklerine-de üýtgeşmeler girizildi. Gara reňkli, teni doly ýapyp duran, ýöremegi aňsatlaşdyrýan döwrebap **kimono** eşigi saýlanyp alyndy. Yzyndan jemgyýetçilik ýewropaly aýal-gyzlaryň geýnişine meýil etdi. Muňa meňzeş egin-eşik üýtgeşmesi erkekleriň geýýän **hakama** eşigine-de girizildi. Ýewropa tarzly egin-eşikleri geýmek oňlandy.

Mundan 150 ýyl oň muňa garşy gidenler bolan däldir öýdýäňizmi? Boldy, elbetde! Topalaňlar hem turdy. Emma bularyň barsy bireýýäm ýatdan çykyp gitdi...

Şol sanda Ýaponiýa:

Buddistleriň okadýan tradision mekdeplerini-de ýapdy, hökmany başlangyç bilimi girizdi, “bilim mobilizasiýa” («tevhidit-drissat») sistemasyna geçdi. Gepleşik we ýazuw diliniň köpdürlülügininiň soňuna çykdy.

Fransiýanyň hukuk sistemasyny durmuşa geçirdi. Germaniýanyň medeni kanunyny güýje girizdi.

Goşuny täzeledi, çagyryş boýunça hökmany harby gullugy ýola goýdy.

Günbataryň milady ýyl hasabyna geçdi. Günbataryň arhitekturasyny saýlap aldy. Paýtagtyny-da üýtgetdi – Tokio şäherine geçdi.

Ösen ykdysadyýeti kemala getirmek-ösdürmek üçin ylma we tehnologiýa ummasyz maýa goýumlaryny goýdy.

Milli bankyny açdy. Döwlet eýeçiligindäki demir önümçilik zawodlaryny açdy. **«Mitsui»**, **«Mitsubishi»**, **«Sumitomo»** ýaly hususy kompaniýalaryň pajarlap ösmegine ýardam etdi. Täze pul birligine geçdi. Besdir, şu sanap geçenlerimem, aňlajaklara...

Ýaponiýa kapitalistleşme etabyna gadam basanda feodalizm bilen han-beglikler bilen, pomeşikler bilen hasaplaşdy we dünýä läheňine öwrülmegi başardy...

Ýeri, biz nämüçin şeýdip oňarmadyk?

■ NEBISAGYRYJYLYKLY HALYMYZ

«Meiji reformasy» biziň «Tanzimat» permanymyzdan otuz ýyl soň durmuşa geçirildi.

Ýaponiýa bedew bady bilen ösdi. Şeýle-de, 1895-nji ýylda Hytaýy, 1905-nji ýylda Russiýany ýeňdi.

Olaryň Russiýany ýeňlişe uçratmagy Osmanlylarda ýapon simpatiyasyny döretdi. Mysal üçin, **Halide Edip Adywar** täze dünýä inen ogluna ruslary ýeňen ýapon deňiz güýçleriniň serkerdesi Togonyň adyny dakdy!

Abdylhamyt II-niňem ýaponlara ýakyn durandygy mälim, ol ikitaraplaýyn gatnaşyk açmak üçin Ýaponiýa **«Ertuğrul»** gämisini ugradypdy we ş.m.

A bizde bolsa... osmanlynyň ýapon ösüşini nusga edinmänligi beýlede dursun, feodalizmi ýok etmek islän Atatürke häzirem duşmançylyk besläp ýörenler bar. **Ýyllyz Tilbe** ýalylar diňe etniki taýdan ýakyn görýändikleri üçin Şeýh Said, Seýit Ryza dagylary öwüp arşa çykarýar! Feodal gurluşyň, feodal medeniýetiň zynjyrlaryndan häli-häzirem sypyp bilemzok...

A Ýaponiýa bolsa feodalizmi aradan aýrandygy üçin dünýäniň iň uly ykdysady güýçleriniň birine öwrüldi.

Bugün Ýaponiýada bir raýatyň ýyllyk girdejisi ortaça alanda 44 müň 227 dollar...

GSHM boýunça bolsa 5.594 trillion dollar...

Dünýäniň iň uly 500 kompaniýanyň 54-niň düýbi Ýaponiýada.

A biz bolsa nämäniň üstünde lakgyldeşýärs:

«Aý, ine, türbanmyş», «Aý, ine, Wahdetdin gaçmandyr, Stambuly terk edenmiş!»

Işlemegi, öndürmegi däl-de, boş gürlemegi, warsaky urmagy, gybat etmegi halaýars. Muny gowy bilýändigini üçinem Günbatar dowamly diýen ýaly bizi güýmäp biläýjek zatlary-emeli problemalary keserdip goýýar...

RTÜK bolsa badanyň içinde şerap barmy-ýokmy diýip, detektiwlik edýär ýa-da erkin düşünjäniň önüni kesmäge çalyşýar. Nebisagyryjylykly halymyz şudur...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 25.11.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW. Publisistika